ГЕРОЇ

З РОМАНІВ

ДІАЛОГ

НА ВЗІР ЛУКІЯНОВОГО

Мінос 1

(виходячи з приміщення, де він творить суд, недалеко Плутонових палат)

Щоб він пропав, той клятий базіка, згаяв мені цілий ранок! Ішлося про якусь ряднину, її поцупили в шевця на перевозі, а я тільки й чув, що про Арістотеля. Нема такого закону, щоб він його не навів.

Плутон

Чомусь ви дуже лихий, Міносе.

Мінос

А, це ви, володарю пекла. Що сюди привело вас?

Плутон

Я прийшов дещо вам розповісти. Але спершу хотів би дізнатися, який то адвокат отак увірився вам сьогодні своєю вченістю? Хіба Юо й Мартіне померли?

Мінос

Хвалити бога, ні. Але цей молодий небіжчик, очевидячки, відбув їхню школу. Він тільки й правив, що нісенітниці, і кожну підпирав витягами з давніх мудреців. І хоч переповідав їх препогано, він аж розсідався в солодких словах "галантний", "вишуканий", "чарівний": "Платон галантно каже в "Тімеї". Сенека вишуканий у трактаті "Про добродійство". Езоп чарівний в одній із своїх байок".

Плутон

Виходить, він несосвітенний дурень. Та нащо ви дозволили йому отак розводитися? Чому не звеліли замовкнути?

М і н о с

Замовкнути? Ото знайшли чоловіка, якому можна заткати губу, як він уже обізвався! Я з двадцяти разів удавав, паче збираюся встати з крісла, з двадцять разів гукав йому: "Адвокате, на бога, кінчайте! Кінчайте, адвокате!", а він знай своє і так уже и не вгавав до кінця засідання. Зроду не бачив, щоб хтось був такий на язик лепетливий. Якщо вій і далі ще раз отак розпережеться, доведеться мені зректись посади.

Плутон

Воно й правда, таких дурних мерців давніше не бувало. Останній час приходять сюди тіні, що не мають і крихти здорового глузду. Якщо поминути придворних, особливим зухвальством визначаються так звані світські люди. Вони розмовляють якоюсь особливою говіркою, яку називають галантною, а коли ми з Прозерпіною даємо зрозуміти, що пас корчить од їхніх слів, вони нас називають міщухами й кажуть, що ми не галантні. Мене запевняли навіть, що ця клята галантність розгостилася у всьому пеклі, навіть у Єлі-

сейських полях 2, і що тамтешні герої, а надто героїні, пошилися в дурні завдяки деяким письменникам, котрі навчили їх, сказати б, тієї красної мови й зробили з них зітхай-душ. Сказати правду, я не йму віри. Я просто не годен собі уявити, що, приміром, Кір і Олександр нараз обернулись, як мені переповідають, на Тірсіса й Селадона 3. Щоб переконатися на власні очі, я звелів привести сьогодні з Єлісейських полів та всіх інших куточків пекла найславетніших героїв і наказав приготувати для гостини оту велику вітальню, де стоїть варта. А чому не видно Радаманта?

Міно с

Кого? Радаманта? Він подався в Тартар зустрічати карного суддю 4, що знову прибув з того світу; подейкують, його за життя так шанували за справедливість, як зневажали за неймовірну скнарість.

Плутон

Це не той суддя, що ладен був дати вбити себе вдруге, аби лишень не платити Харонові шага за перевіз?

Мінос

Той. Ви бачили його дружину? Ото була дивовижа, коли вона тут показалась. Її вкривав саєтовий саван.

Плутон

Що? Саєтовий? Яке марнотратство!

Мінос

Навпаки, ощадність, бо це вбрання пошито з трьох тез, що їх подаровано її чоловікові на тому світі.

73

Гидосна тінь! Боюся, що вона розбестить усе пекло. Мені вона вуха натуркала розповідями про свої крадіжки. Позавчора вона вкрала прядку в Клотон. Вона ж і поцупила у шевця коло перевозу рядно, що ним мені оце весь ранок морочили голову. Про що ви думали, коли посилали в пекло таку лиходійку?

Плутон

Але ж вона мусила стати до пари своєму чоловікові! Без неї він би не дістав по заслузі. До речі, про Радаманта, коли не помиляюсь — то він до нас простує. Що йому таке? Він чогось переляканий.

Радамант

Можний володарю пекла, я прийшов попередити вас, що треба негайно подумати, як оборонити і вас самих і ваше володіння. На вас учинено в Тартарі змову. Всі злочинці насмілились не слухатися вас більше і взялися до зброї. Я спіткав там Прометея 5 з шулікою в руці, Тантал п'яний як чіп, Іксіон збезчестив одну фурію, а Сізіф, сидячи на своїй брилі, закликає всіх сусідів скинути кормигу вашої влади.

М і н о с

Лайдаки! Я вже давно сподівався цього лиха!

Плутон

Не бійтеся, Міносе! Я знаю спосіб їх приборкати. Але не гаймо часу! Хай укріплять дороги, хай подвоять варту коло моїх фурій, хай озброять усі пекельні загони, хай спустять з ланцюга Цербера. Ви, Радаманте, йдіть до Меркурія і скажіть, щоб він узяв у мого брата Юпітера гармати. А ви, Міносе, лишайтесь зі мною. Побачимо, чи зможуть нам допомогти

наші герої. Як добре склалося, що я звелів їх привести сюди саме сьогодні. Але що це за один простує сюди з ковінькою в руці й з торбами? Га! Та це ж причинний Діоген! б Що тобі тут треба?

Д і о г є н

Я довідався, в якій ви нині скруті і, як подобае вірному слузі, прийшов подати вам свою ковіньку.

П л у т о н

Без неї ми ніяк не перебудемось!

Д і о г є н

Не глузуйте з мене. Можливо, я покажу себе не наймарнішим з тих, по кого ви посилали.

Плутон

Як! Хіба герої не йдуть сюди?

Д і о г є н

Я оце здибав цілу череду божевільних, гадаю, то вони й є. Вам захотілося врядити бал?

П л у т о н Чому бал?

Діоген

Бо вони вичепурились, як на бал. Гарні, далебі! Я ще не бачив таких дженджиків та зальотників!

Плутон

Годі-бо, Діогене. Ти все кпиш, а я ж не люблю сатириків. А потім таких героїв треба шанувати.

Д і о г є н

Про це ви зараз складете думку самі, бо вони он уже йдуть. Покваптеся, ви, славетні герої, і ви, ще славетніші героїні, на яких колись дивувався цілий світ! Вам випадає добра нагода показати себе. Заходьте сюди всі гуртом!

Плутон

Замовкни! Я хочу, щоб вони вступали одне по одному, або вже в парі у повірником. Та спершу, Міносе, ходімте до тієї світлиці, що її, я вже казав, приготовлено для гостини. Я звелів поставити для вас крісла і відгородити бильцями. Зайдімо. Добре! Все впорядженo так, як я бажав. Іди за нами, Діогене: ти називатимеш нам при вході імена героїв. Я бачу — ти знаєшся з ними, отож, більше, ніж будь-хто, станеш мені в пригоді.

Д і о г є н

Докладу всіх зусиль.

Плутон

Стань же коло мене. Гей, варто! Тих, кого я допитаюся, зараз ведіть у довгі й темні галереї, що прилягають до цієї вітальні, і хай вони чекають на мої накази. Сідаймо. Як звати того, хто веде перед, недбало спираючись на свого джуру ?

Д і о г є н

Це великий Кір.

Плутон

Що? Той великий цар, який прилучив до Персії Мідію і звоював стільки ворогів? За його доби сюди

прибувало по тридцять, по сорок тисяч душ щодня. Ніхто не посилай стільки люду,

Д і о г є н

Тільки не називайте його Кіром.

П л у т о н

Чому?

Д і о г є н

Це вже не його ім'я. Нині звуть його Артамен.

П л у т он

Артамен! Де він доп'яв таке ім'я? Щось не пригадую, аби за нього читав.

Д і о г є н

Я бачу, що ви Кірової історії не знаєте.

П л у т о н

Хто, я? Та я не гірше від інших пам'ятаю Геродота 7.

Д і о г є н

Певно, що так. Тоді скажіть, чому Кір підбив стільки країв, перейшов цілу Азію, Мідію, Гірканію, Персію і сплюндрував півсвіту?

П л у т о н

Питаєте! Був-бо амбітний і хотів повоювати всі народи.

Д і о г є н

Ані нодобини! Просто він хотів визволити з брану принцесу, що її умкнули.

Плутон

Яку принцесу?

Діоген

Мандану.

Плутон

Мандану?

Діоген

Авжеж, і знаєте, скільки разів її умикали?

Плутон

Звідки ж мені теє знати!

Діоген

Вісім разів.

Мінос

То ця краля перейшла крізь багато рук.

Діоген

Певна річ. Однак її викрадачі були найцнотливіші з усіх негідників. Вони не зважились її зайняти.

Плутон

Я маю сумнів. Але годі слухати цього причинного Діогена. Поговорімо з самим Кіром. Отож-бо, Кіре, треба ставати до бою. Я покликав вас, щоб віддати під вашу оруду своє військо. Не відповідає! Що йому сталось? Сказати б, не тямить, де він.

Кір

О божиста принцесо!

Плутон

Що, Що?

Кір

О сувора Мандано!

Плутон

Прошу!

Кір

Все це лестощі, мій послужливий Феравле! Невже ж ти отак немудро гадаєш, буцімто Мандама, преславна Мандана, скине колись очима па бідолаху Артамена? А, проте, кохаймо її. Кохати недвигу серцем? Слугувати бездушній? Божествити невблаганну? Атож, Кіре, треба кохати недвигу серцем! Атож, Артамене, треба слугувати бездушній! Атож, Камбізів сину, треба божествити невблаганну дочку Кіаксарову!

Плутон

Він з'їхав з глузду. Либонь, правду казав Діоген.

Діоген

Як бачите, Кірова історія вам невідома. Але покличте його джуру Феравла, він прагне вам її оповісти, бо знає напам'ять усе, про що гадав його пан, і списує докладно всі думки, які спали коли-небудь Кірові, та ще й носить у кишені стос його листів. Щоправда, вам не втекти від нуди, бо розповідь не на малу часину.

Плутон

Я її на цеє маю!

79

К і р

Алє надто чарівна принцеса...

Плутон

Ну й мова! Хто ж так балакає! Скажіть-но мені, тонкосльозий Артамене, ви вже не маєте охоти воювати?

К і р

Благаю вас, великодушний Плутоне, потерпіть, поки я дослухаю історію 8 Аглатіда й Аместріс, яку мені мають розповісти. Вшануймо цих уславлених страдників. Тим часом вірний Феравл, якого я лишу з вами,

розповість про моє життя-буття і розтлумачить, чому доля мене завжди цуратиметься.

Плутон

Не треба мені жодних тлумачень! Женіть у потилицю цього реву!

К і р

Благаю вас!

Плутон

Якщо ти не підеш...

К і р

Направду...

Плутон

Якщо ти не зникнеш...

К і р

Я гадаю...

П л у т о н

Якщо ти зараз же... Ну, нарешті, пішов. Усе пхикає!

Д і о г є н

І ще довго пхикатиме, він-бо дістався лишень до історії Аглатіда й Аместріс. У нього ще дев'ять грубих томів на цю втіху.

П л у т о н

Хай він заповнює своїми забаганками бодай сто томів, я маю інший клопіт, аніж слухати його. Що то за жінка простує сюди?

Д і о г є н

Чи ви не впізнаєте Томіріс?

Плутон

Як! Жорстоку царицю масагетів 9, що звеліла кинути Кірову голову в посудину, повну крові людської? От ця вже, ручусь, не заплаче! Що вона шукає?

Томіріс

"Шукайте скрізь мої загублені таблиці 10

І поверніть мені, але в них не дивіться!"

Д і о г є н

Таблиці для нотаток! Я їх у кожному разі не маю. Вони мені й ні на що, люди так ревно намагаються затямити мої дотепи, що мені не випадає нотувати їх на таблицях.

П л у т о н

Здається, в неї тільки й роботи, що шукати. Вона вже обнишпорила всі кутки й закапелки в цій віталь-

ні. Велика царице, які цінні нотатки були па ваших таблицях?

Т о м і р і с

Мадригал, скомпонований мною сьогодні вранці на честь мого чарівного ворога, котрого я кохаю.

М інос

Леле, до чого ж вона солодкава!

Д і о г є н

Шкода, що її таблиці пропали, цікаво було б глянути на масагетського мадригала.

Плутон

А хто ж той чарівний ворог, котрого вона кохає?

Д і о г є н

Той самий Кір, що оце пішов звідси.

Плутон

Чудово! То що ж, вона звеліла забити об'єкт своєї пристрасті?

Д і о г є н

Забити? Ця брехня трималася лише двадцять п'ять сторіч з вини скіфського газетяра 11, котрий недоречно підхопив вигадку про Кірову смерть. Ось уже не то чотирнадцять, не то п'ятнадцять років 12, як її спростовано

Плутон

Невже? А я вірив їй і досі. Одначе, правду писав скіфський газетяр чи неправду, нехай Томіріс іде в

галереї шукати там, як собі знає, свого чарівного порога і хай не старається так уперто віднайти таблиці, які вона загубила через недбальство і які, звісно, не ми вкрали. Але хто там таким дужим голосом мугикає пісеньку?

Д і о г є н

То кривий здоровило Горацій Коклес І3. Як пояснив мені один ваш вартовий, він співає для луни, що її тут знайшов, пісню, складену ним на честь Клелії 14.

П л у т о н

А чому цей телепень Мінос заходиться сміхом?

Мі н ос

Як тут не сміятися? Горацій Коклес виспівує для лупи!

Плутон

Справді, це якась новина. Треба б подивитися. Хай введуть його сюди, і хай він співає далі, бо Мінос, мабуть, залюбки послухає цього співу зблизька.

Мінос.

Звичайно.

Горацій Коклес

(вступає, виводячи приспів пісні, яку він співає в "Клелії")

"Сама Феніса заявляє,

Що рівні Клелії немає!"

Д і о г є н

Здається, я впізнаю мотив. На нього покладено "Вродливу садівницю Туанон".

Г о р а ц і й Коклес

"Сама Феніса заявляє,

Що рівні Клелії немає!"

Плутон

Що це ще за Феніса?

Д і о г є н

Це одна з найвитонченіших і найбистріших розумом пань у місті Капуї, та тільки вона має себе за писану красуню. Горацій Коклес бере її на глузи у скомпонованому ним експромті, примушуючи її визнати, що все блякне перед Клеліїною вродою.

Мінос

Я й гадки не мав, що цей знакомитий римлянин такий гарний музика і дотепний до компонування експромтів. Як видно з останнього твору, він усіх переважив своєю вмілістю.

Плутон

А мені видно, що коли він марнує час на такі дурниці, значить, з розуму зсунувся. Агов, Горацію Коклесе, ви колись були такий завзятий вояк, що самі заступили міст від цілого війська. То що це вам заманулося по смерті вдавати пастушка? І який навіжений чи яка навіжена навчили вас виспівувати?

Горацій Коклес

"Сама Феніса заявляє,

Що рівні Клелії немає!"

Міно с

Він тішиться своїм співом.

Плутон

Ага! То нехай іде в галереї шукати, як собі знає, нової луни. Ведіть його геть!

Горацій Коклес (іде собі, все ще співаючи)

"Сама Феніса заявляє.

Що рівні Клелії немає!"

Плутон

От дурний! Невже ж сюди не завітає хто-пебудь при добрім розумі?

Д і о г є н

Зараз ви будете втішені, он сюди вступає найславетніша з римських матрон, та сама Клелія, котра, вимкнувшись із Порсениного табору, перепливла Тібр. У неї і залюблений, як ви бачили, Горацій Коклес.

П л у т о н

Я без краю подивляв відвагу цієї дівчини, коли читав Тіта Лівія. Але я боюсь до смерті, що Тіт Лівій знову збрехав. Яка твоя думка, Діогене?

Д і о г є н

Послухайте, що вона вам промовить.

К л є л і я

Чи то правда, мудрий володарю пекла, що зграя ворохобників повстала на Плутона, доброчесного Плутона?

Плутон

Ох, нарешті ми бачимо хоч одну розумницю! Так,

85

моє серденько, тартарські злочинці стали до зброї, і ми наказали покликати сюди героїв з Єлісейських полів та інших куточків пекла, щоб вони нам помогли.

К л є л і я

Гадаю, вельможний пане, що бунтарі не збираються зняти заколот у краю Ніжності?15 Я впаду в розпуку, коли вони захоплять виселок Закохання! Вони не взяли ще Любовних записок та Любовних послань?

Плутон

Про який край вона каже? Я щось не пригадую такої назви па мапі.

Д і о г є н

Птоломей I6 і справді не мовить про цей край, проте за останній час зроблено стільки нових відкриттів! А потім, хіба ви не розумієте, що вона каже про край галантного кохання?

П л у т о н

Такий край мені невідомий.

К л є л і я

Звичайно, уславлений Діоген цілком має слушність, бо Ніжність може бути заснована па річці Шаноби, на річці Схильності і на річці Вдячності. Щоб дістатися Ніжності річкою Шаноби, треба попервах потрапити до виселка Закохання і...

Плутон

Я бачу, ясочко моя, що ви чудесно знаєте географію краю Ніжності і добре поповодите по ньому

чоловіка, якого покохаєте. Але я цього краю не знаю і знати не хочу, і скажу по щирості: не відаю, чи провадять ці виселки й річки до краю Ніжності, але, мені здається, вони провадять до Божевільні.

Мінос

Непогано було б занести і цей виселок на мапу Ніжності. Гадаю, що він саме на тих недосліджених землях, за які тут згадували.

П л у т он

Я бачу, моя голубко, що й ви закохані?

К л е л і я

Так, ясний пане. Признаюсь, я відчуваю до Арунція приязнь, дивно схожу на кохання, і справді цей чарівний син царя Клузія має щось прекрасне й богорівне, і коли б не зашкарублість сердечна, просто-таки противна, годі стримувати до нього жагу надпоривну. Бо ж...

П л у т о н

"Бо ж, бо ж"... А я вам кажу, що в мене до всіх дурок почуття сумнівне, а що сип царя Клузія має вроду богорівну, а ваша мова для мого слуху противна, то, може, ви заберетеся звідси, поки я вас не побив-но? Пішла нарешті! Ху, все тільки закохані! Просто лихо якесь! Чого доброго, ми ще побачимо галантну Лукрецію! 17

Д і о ген

Ви матимете втіху ту ж мить, бо сюди простує Лукреція власною персоною.

87

П л у т о н

Та ні, це тільки жарт! Чи ж подобає так ницо думати про найчестивішу з усіх жінок!

Д і о г є н

Обачніше! Як вона хизується, очима бісики пускає!

П л у т о н

Певно, ти Аукреції не знаєш, Діогене! Глянув би ти па неї, коли вона вперше вступила сюди, заюшена, патлата. Вона тримала в руці запоясника, погляд її палав гнівом, а на лиці, дарма що мертво-блідавому, ще не вигасла лють. Ніхто з жінок не заносився так високо своєю неблазністю. А втім, щоб переконати тебе, треба лишень спитати, що вона думає про кохання. І ти побачиш. Скажіть-но, Лукреціє, але без зайвої балаканини, чи правда, що без кохання не обійтися?

А у к р є ц і я

(з таблицями у руиі)

А я справді маю відповісти нам докладно и виразно?

П л у т о н

Авжеж.

А у к р є ц і я

Візьміть оці таблиці, на них усе добре написано. Читайте!

88

П л у т о н

(Читаючи)

"Раювання, ж. яке. то. вічного, але. кохання, повік, любить, немає". Що це за нісенітниця?

Л у к р є ц і я

Повірте мені, Плутоне, я ще зроду не висловлювалась так добірно и зрозуміло.

П л у т о н

Та вже ж я бачу, що ви звикли балакати по-простому. До лиха цю дурепу! Чи видана річ, щоб хто-небудь отак говорив? "Яке, але. то.

вічного." І де, на її думку, я маю шукати Едіпа, щоб той відгадав мені цю загадку?

Д і о г є н

Ходити довго не треба. От вам чоловік, що стане вам, як ніхто, у пригоді.

Плутон

Що це за один?

Д і о г є н

Брут 18, той, що визволив Рим від тиранії Тарквініїв.

П л у т о н

Що? Той суворий римлянин, що скарав на горло своїх дітей, бо вони кували змову проти батьківщини? Він візьметься відгадувати загадки? Ти збожеволів, Діогене!

Д і о г є н

Аж ніяк! Брут-бо вже не такий суворий муж, як ви собі гадаєте. Він на вдачу лагідний і палкий, пише прегарні вірші і найгалантніші любовні листи.

М і н о с

Годилося б записати слова загадки, бо як же ми покажемо їх Брутові?

Д і о г є н

Отож турбуйтесь. Ті слова давно вже записані па Брутових таблицях. Герої такі, як пін, завше мають напохваті таблиці.

Плутон

Отож, Бруте, ви розтлумачите нам слова, записані на ваші таблички?

Бру т

Залюбки. Гляньте, чи не ці? "Раювання, ж. яке. то" тощо.

Плутон

Саме вони.

Бру т

Читайте-бо, читайте: дальші слова покажуть вам, що я не лишень відгадав Лукреціїні хитрощі з переплутаними словами, але й відповів їй слушно: "Полюбить, ти. впевнишся, ти. дай. вічне, рання, що. моя. є. кохання, ти. зоре".

П л у т о н

Не знаю, чи відповідають ці слова на ті, але я добре знаю, що й ті і тамті незрозумілі і що я не маю жодної охоти з ними морочитися.

Д і о г є н

Очевидячки, мені доведеться вас утаємничити. Просто тут переставлено слова. Лукреція, щасливо люблячись із Брутом, мовить йому:

"Любить повік, яке ж то раювання!

Але немає вічного кохання".

А Брут, щоб заспокоїти її, одказує їй так само переставленими словами:

"Дай полюбить, моя ти зоре рання,

Ти впевнишся, що вічне є кохання".

Плутон

Оце хитрощі! Виходить, усе гарне, що можна сказати, є в словниках, треба лишень переставляти слова. Але ж хіба подоба таким видатним людям, як Брут і Лукреція, доходити до такого безглуздя і бавитися такими дурницями?

Д і о г є н

А, проте, цими дурничками вони й довели одне одному, що мають гострий розум.

Плутон

А мені вони довели, що на розум небагаті. Женіть їх геть! Я вже нічого не тямлю. Закохана Лукреція! Манірна Лукреція! А Брут —

дамський підлесник! Чого доброго, невдовзі я побачу коло спідниці самого Діогена!

91

Французька Академія пере виданням

"Мистецтва поетичного". Естамп Гантреля

(1672 Р.).

Д І О Г Є Н

Чом би й ні? Був же галантним зальотником Піфагор.

П л у т о н

Піфагор?

Д і о г є н

Атож, він залицявся до своєї дочки Феано, викоханої біля нього в дусі галантності, як переповідає шляхетний Германій у Брутовому життєписі. Саме від Феано цей славетний римлянин і почув прегарний вислів, що його забули приточити до інших Піфагорових висловів: "Заглиблення в ніжні почуття до коханки і в любов сприяють удосконаленню великого філософа".

Плутон

Зрозуміло. Він почув від Феано, що саме глупота сприяє вдосконаленню мудрості. Добре сказано! Але облишмо Феано. Що то за чудна манірниця простує до нас ?

Д і о г є п

Це Сапфо 19, ота вславлена лесбіянка, що вигадала сапфічну строфу.

П л у т о н

Мені розмалювали таку красуню, а вона ж бридка.

Д і о г є н

Так, шкіра в неї не рожева, та й риси обличчя не такі вже и правильні. Але зверніть увагу, який

дивний контраст між білим і чорним у її очах, вона сама про це згадувала к своєму життєписі.

П л у т о н

Знайшла чим величатися! В такому разі і Цербер теж гожий, бо в його очах такий же контраст.

Д і о г є н

Бачу, вона прямує, до пас. Певне, хоче про щось запитати.

С а п ф о

Прохаю вас, мудрий Платоне, розтлумачити мені до пуття, що таке приязнь і чи здатна вона до ніжності так, як любов, бо саме ця річ і стала нам недавно до шляхетної розмови з мудрим Демокедом та

обворожливим Фаоном. Будьте ласкаві, на якийсь час забудьте про себе і про свою державу і подумайте, як краще визначити, що таке ніжне серце, ніжність кохання, ніжність схильності і ніжність жаги?

М і н о с

Та ця найшаленіша від усіх! Вона збила з плигу й решту!

Плутон

Ви лишень погляньте на цю соромітницю! Тут знято заколот, а вона мені пропонує розв'язати питання любові!

Д і о г є н

А, проте, ви мали б право так чинити, бо герої, котрих ви оце бачили, замість осмілити перед вирішальною битвою солдатів чи розставити військо, слу-

хають усілякі історійки про Тімаретів та Береліз, які тільки й мали пригод, що загубили десь записку чи обручку.

П л у т о н

Та ні, коли вони втеряли розум, я не хочу на них скидатися, а надто на цю кумедну манірницю.

С а п ф о

Прохаю вас, ясновельможний пане, зречіться цих простацьких провінційних пекельних навичок і опануйте чарівну галантність, що нею

славляться Карфаген і Капуя. А щоб розв'язати таке важливе питання, яке я вам поставила, мені б хотілося зібрати всіх наших шляхетних товаришок і славетних приятелів. А що їх немає, мудрий Мінос стане за скромного Фаона, а втішний Діоген за галантного Езопа.

П л у т о н

Стривай, стривай, от я зараз покличу одну особу, з якою вам добре зійтися. Принедіть-но Тізіфону! 20

Сап ф о

Кого? Тізіфону? Я ж її знаю, і, може, ви не прогніваєтеся, коли я прочитаю вам її опис, що я зробила заздалегідь, щоб умістити його в одну з тих історій, які ми, письменники й письменниці, мусимо заправляти до кожної книги нашого роману.

Плутон

Опис фурії! Що за химерна витівка?

Діоген

Не така вже й химерна. Ця сама Сапфо, як бачите, змалювала у своїх творах багато шляхетних

пань, котрі своєю вродою аж ніяк не переважують Тізіфони, а все ж завдяки галантним словесам і добірному й штучному способові говорити вважаються за гідних героїнь романів.

М і н о с

Не знаю, глупота це чи цікавість, але, признаюсь,— мені вельми кортить почути такий чудернацький опис.

П л у т о н

Добре, згода, хай вона вам прочитає, щоб ви таки потішились. Побачимо, чи їй пощастить зробити милою і граційною найстрашнішу з евменід.

Д і о г є н

Їй це за виграшки: кона якось уже створила такий шедевр, змалювавши чеснотливу Аріцідію. Слухаймо ж, я бачу, як вона дістає свій утвір з кишені.

С а п ф о

(читає)

"Уславлена діва, про яку я збираюся вам розповісти, має щось таке нестямно незвичайне і моторошно дивовижне, що я не без деякого вагання беруся до опису її подоби".

Мінос

Прислівники "нестямно" і "моторошно", як на мене, вжиті тут вельми до речі.

С а п ф о

(читає далі)

"На зріст Тізіфона, звісно, зависока і куди перевищує представниць своєї статі, але її рухи такі вільні

й легкі, а етап такий зграбний, що їй напрочуд пасує навіть ця надмірність. Очі в неї маленькі, але горять як жар, виразні, проникливі, круг них ободи, наче з цинобри, що прегарно відтінюють їхній полиск. Її волосся в'ється дрібними кучерями і, сказати б, то змії згортаються клубком і пустотливо граються круг її голови. Шкіра Тізіфонина не блякла й блідава, як у скіфських жінок, а шаріє мужнім, шляхетним брунатним рум'янцем, властивим африканкам, що їх сонце сподобляє свого зичливого погляду. Перса скидаються па дві півкулі, і пипки їхні спалені, наче в амазонок: розбігаючись якомога далі від шиї, вони недбало і млосно ховаються Тізіфоні попід пахви. У всьому її тілі така сама довершеність. Постава її напрочуд горда і велична. Коли наша героїня поспішає, вона радше не йде, а летить, і навряд чи сама Аталанта змогла б її випередити па перегонах. Нарешті, ся цнотлива панночка зроду ненавидить гріх, а надто криваві злочини, і невтомно переслідує їх зі смолоскипом у руці, завше в товаристві своїх двох знаменитих сестер,— Алеко й Мегери, таких самих нищительок злочинів, як і вона сама. Сказати б, усі троє сестер — живе втілення моральності".

Д і о г є н

А що. хіба не предивний опис?

Плутон

Авжеж. Бридоту змальовано тут у всій її довершеності, щоб не сказати в усій її красі. Але годі слухати цю навісноголову. Провадьмо далі огляд наших героїв, не клопочучись більше розпитами, бо всі вони,

як бачимо, глузду билися: пильнуймо просто, як вони проходять повз балюстраду і не спускаймо їх

з ока, аж поки вони вступлять до галерей. Бо я забороняю їх випускати звідти, перш ніж надумаю, як чинити з кожним. Нехай вони заходять зараз гуртом. А що, Діогене, чи всі ці герої знані в історії?

Д і о г є н

Ні, багато їх вигаданих.

Плутон

Вигадані герої? Та які ж то герої! Д і о г є н

Як! Герої як герої. Саме вони займають у книгах чільне місце і неминуче побивають решту.

Плутон

Назви мені, коли твоя ласка, деяких.

Д і о г є н

З дорогою душею. Оропдат, Спітрідат, Алкамеп, Мелінт, Брітомар, Меріїгдор, Артаксандр тощо.

Плутон

І всі ці герої, як і попередні, дали обітницю балакати тільки про кохання?

Д і о г є н

Спробували б вони не дати! Тай за яким правом вони б називалися героями, коли б не були закохані? Хіба ж кохання тепер не найвища чеснота?

Плутон

Що ото за довготелесий бевзь пасе задніх? Недолугість так і світиться у нього па виду. Як тебе звати?

98

Астр а т

Мене звати Астратом 21.

П л у т о н

Чого тут тобі треба?

А с т р а т

Хочу побачити царицю.

Плутон

Ви тільки гляньте на цього лобура! Та я що, ховаю царицю тут у скриньці і показую її кожному відвідувачеві? Хто ти єси? І чи був ти коли-небудь?

А с т р а т

Та вже ж був, один історик латинський так про мене и каже: Астрат жив.

Плутон

І це все, що історія про тебе знає?

Астрат

Так, і на цій чудесній підставі скомпоновано трагедію "Астрат", де трагічні пристрасті появлені так майстерно, що глядачі від початку до кінця розлягаються реготом, а я все плачу, бо мені не показують цариці, до якої пориває мене кохання.

Плутон

Гаразд, іди-но в галереї, може, там узриш свою царицю. А хто ж цей вайлуватий одоробало-римлянин, що плентається за цим палким коханцем? Як його на ім я?

99

О с т о р і у с

Моє ім'я О с т о р і у с 22

Плутон

Не пригадую, щоб мені попадалося в історії це ім'я.

О с т о р і у с

А все ж воно там є. Абат Пюр свідчить, що читав про мене.

Плутон

Теж мені знайшов свідка! А скажи мені, опіканче абата Пюра, сам ти щось важив на світі? Тебе бачив хоч хто-небудь?

Осторіус

Ще б пак! Завдяки п'єсі цього абата мене бачили в Бургундському готелі 23.

Плутон

Скільки разів?

Осторіус

Таж один.

П л у т о н

Ну й вертай, звідки прийшов.

Осторіус

Так актори мене більше не хочуть.

Плутон

І ти сподіваєшся, що бавитимеш мене краще, ніж вони. Геть з-перед очей, і швидше. Забирайся в гале-

реї! От іще одна героїня; вона, здається, не дуже хапається йти. Але я їй вибачаю. Обладунок її такий важкий і сама вона стільки важить, що, мабуть, більше пристала з утоми, аніж з непокори. Хто це?

Д і о г є н

Чи ж ви не впізнаєте Орлеанської діви?

Плутон

То це та завзята дівчина, що визволила Францію з-під ярма англійців?

Д і о г є н

Саме вона.

Плутон

Обличчя в неї пласке і навряд чи гідне того, що за неї розповідають.

Д і о г є н

Вона кахикає і підходить до балюстради. Послухаймо! Певно, зараз скаже промову і, звісно, віршами, інакше вона й не може.

Плутон

А вона справді має талант до віршів?

Д і о г є н

Зараз побачите.

Орлеанська діва

Великий принце 21, ти й для мене став великим!

З пошани не впада тебе вітати криком.

Мені пробуджуєш ти мужність у грудях,

Вкупі з мужністю пробуджується страх,

101

Тебе побачивши, в солодкім серце болі

Ввись поривається з земної геть юдолі.

Коли б то я могла з утіхи голосить,

Але тебе своїм учинком не вразить.

Коли б то ратище поцілило у мене

Туди, де сходиться із шиєю рамено,

І покривавив би багрянистий потік

Мені лопатку, спину, крижі й бік.

Плутон

По якому вона говорить?

Д і о г є н

Питаєте! По-нашому.

Плутон

Невже ж таки по-нашому? А я гадав — не то по-бретонському, не то по-німецькому. Та хто ж її навчив такої химерної французчини?

Д і о г є н

Вона сорок років стояла на пансіоні в одного поета.

Плутон

Кепський же з нього вихователь.

Д і о г є н

А платили йому щедро 25, він і заживав на ці гроші світу.

ГІ л у т о н

Дарма платили. Ех, діво Орлеанська, нащо собі памороки забивати гидкими високоштильними слове-

сами? А колись же ви тільки й думали, щоб урятувати батьківщину, і поривались тільки до слави.

Діва

До слави?

Лише одним шляхом її дістатись змога.

Вибоїста й вузька...

Плутон

Мені в вухах од неї лящить!

Діва

Вибоїста й вузька для нас ота дорога.

Плутон

Та й вірші, до лиха! Тільки-но вона починає декламувати, як голова мені макітриться.

Діва

Його не влучила ані одна стріла, Вірніше, влучила, та крові не лила.

Плутон

Знову за своє! Далебі, з усіх героїнь, що сюди приходили, ця діва найприкріша. Ось уже хто до себе не прихилить! Запеклості й зашкарублості їй не позичати, вона швидше заморозить тебе, ніж причарує.

Д і о г є н

А таки причарувала хороброго Дюнуа.

П л у т о н

Вона причарувала серце Дюнуа?

103

Д і о г є н

Авжеж!

Бо серце Дюнуа, з усіх найбільше в світі.

Здолає дві в собі любові потаїти.

Треба тільки знати, яка то любов. Дюнуа так мовить про неї в поемі, присвяченій цій чудесній діві:

На цей небесний зір, на це чоло пукате

Я тільки зважуюсь побожно дивувати.

Мою ясну любов до тебе, дорога,

Ніколи не сплямить, розгнуздана жага.

Хай буде так! Прийми ж мою покутну й щиру

Покладену до ніг прекрасних цю офіру!

Хіба погано тут висловлено пристрасть? І слово "офіра" таке слушне на вустах войовничого Дюнуа!

П л у т о н

Ще б пак! Після таких віршів ця доброчесна войовниця може безпечно чарувати всіх героїв, що це пішли в галереї. Я не боюся, що вони зледащіють. А зараз хай вона йде геть. Мені лячно, якби вона знову не взялася до своєї декламації, бо для мене мука тяжка її слухати. Ну ось, пішла. Здається, тут не залишилося жодного героя. Та ж ні, я помилився; за цими дверима стоїть хтось. Очевидячки, він не чув, що я звелів усім іти. Ти знаєш його, Діогене?

Д і о г є н

Це Фарамунд 26, перший король французький.

П л у т о н

Що ж він там бубонить собі під ніс?

Фарам у н д

Ви добре знаєте, божиста Роземундо, що я вас покохав, ще не дочекавшись щастя познайомитися з вами, і що самої розповіді про ваші принади, яку я почув од мого суперника, стало, аби я безтямно залюбився в вас.

П л у т о н

Цей буцімто закохався в свою панну ще до знайомства з нею.

Д і о г є н

Так, він ні разу її не бачив.

П л у т о н

То, значить, він закохався в портрет?

Д і о г є н

Він і портрета її не бачив.

П л у т о н

Ну, коли ви гадаєте, що він при добрім розумі, тоді я знаю, хто ж божевільний. Але скажіть мені, закоханий Фарамунде, хіба ви не раді, що заснували найпишніше королівство у всій Європі і що один із ваших спадкоємців король, який править ним сьогодні? То чому ж ви так не до речі взяли собі думку за принцесу Роземунду?

Фара м у н д

Правда ваша, ясний пане. Але кохання...

Плутон

Ха! Кохання, кохання... Якщо тобі до вподоби без краю нарікати на кохання, то йди в галереї! А щодо мене, то першого, хто забалакає про нього, я затоплю берлом межи очі! Хтось іще йде. Доведеться розчерепити йому голову.

М і н о с

Обережно! Хіба ви не бачите, що не Меркурій?

Плутон

Даруйте мені, Меркурію. Сподіваюся, що ви не збираєтеся балакати зі мною про кохання?

Меркурій

Ви знаєте, що до кохання мені байдуже. Щоправда, мені випадало мати з ним діла в інтересах батька мого Юпітера і пам'ятаю, я так добре приспав сірому Аргуса, що він і досі не прокинувся. Плутоне, я приніс вам добру звістку. Скоро я притягнув гармати, як ворохобники здалися. Ніколи ще в пеклі не панувало такого спокою, як нині.

Плутон

Божистий посланче Юпітера, ви повернули мені життя. Але іменем нашого покревенства, скажіть мені, боже проречистості, як ви допустили, щоб на тому і на цьому світі повівся такий обурливий спосіб говорити, що панує тепер повсюди — у книгах, званих романами, зосібна? Як ви могли дозволити найбільшим героям старожитності говорити такою мовою?

Меркурій

Гай-гай! Ми з Аполлоном тепер не в пошані. Більшість сьогоднішніх письменників уважають за свого справдешнього заступника такого собі Феба — дури я дуренного. До речі, я хотів попередити, що введено вас в оману.

Плутон

Введено в оману? Яким побитом?

Меркурій

Ви гадаєте, що сюди приходили правдиві герої?

Плутон

Авжеж, так гадаю, та я й маю докази, бо всіх їх зачинено в галереї моїх палат.

Меркурій

Помиляєтесь, бо це не герої, а гурт йолопів, чи радше химерних привидів, які, відбиті копії з багатьох живих людей, мали зухвальство прибрати ім'я найбільших героїв античних, але життя їхнє було куце і тепер вони блукають берегами Коціта й Стікса. Мене дивує, що ви ошукалися. Чи ж ви не бачите, що їм до правдивих героїв, як до неба. Що їх підтримує в очах людських, то не блиск сухозлотиці і фальшива гучність слів, і тільки-но зірвати з них шати, в які вбрали їх творці, і вони покажуть себе, які вони насправді. Я навіть привів з собою одного француза з Єлісейських полів, щоб він розпізнав їх, коли вони будуть викриті. Я певний, що й ви на це пристанете.

Плутон

Не тільки пристану, але й звелю вчинити це негайно і саме тут. Не марнуймо часу. Варто, зберіть усіх, хто в галереях, і випустіть їх потаємними дверми на балкон, звідки нам з руки буде їх пантрувати і з ними балакати. Нехай перенесуть наші крісла. Меркурію, ви сядете праворуч від мене, а ви, Міносе, ліворуч. А Діоген стане за нами.

М і н о с

Он ВОНИ сунуть усі гуртом.

П л у т о н

Чи всі вони тут?

Вартовий

У галереях ніхто не зостався.

Плутон

Поспішіте на клич ви, вірні виконавці моєї волі — привиди, злі генії, демони, фурії, всі пекельні сили! Оточіте цих удаваних героїв і викрийте їх!

К і р

Що? Ви наказуєте викрити такого великого завойовника?

Плутон

На жаль, шляхетний Кіре, доведеться вам скоритися.

Г о р а ц і й К о к л є с

Що? Зі мною, римлянином, який заступав міст один від цілого війська Порсениного, ви чините так, ніби я кишеньковий злодюжка?

Плутон

Ти в мене заспіваєш!

А с т р а т

Що? Немило трактувати такого люб'язного й палкого каваліра?

Плутон

Ти в мене побачиш царицю! І от усі вони викриті!

Меркурій

Де той француз, котрого я привів сюди?

Ф р а н ц у з

Тут, ясний пане. Чекаю вашого наказу.

М є р к у р і й

Поглянь на цих людей, ти з ними знайомий?

Француз

Чи я знайомий з ними? Та це ж сливе всі мої сусіди, такі міщани, як і я. Добридень, пані Лукреціє. Доброго здоров'я, пане Бруте. Здоровенькі були, панно Клеліє. День добрий, пане Горацію Коклесе.

Плутон

Зараз твої міщухи матимуть по заслузі. Варто, нікого не милуйте! А коли їх відбатожать, хай усіх

відведуть на берег Лети и потоплять на глибокому їх самих, і їхні любовні цидулки, і галантні листи, і пристрасні вірші, і всі їхні численні книги чи, краще сказати, стоси паперу, списані їхніми кумедними історіями. Гайда ж звідси, телепні в перевдязі великих героїв! Ось ви й прийшли до свого краю, точніше, до останньої дії комедії, в якій ви так недовго грали.

Герої

(З репетом тікаючи від канчуків)

О Кальпрепеде! О Скюдері!

Плутон

Чому я сам не можу цього зробити! Алє це ще не все. Міносе, негайно накажіть, щоб така доля спіткала всіх подібних їм в інших куточках мого царства.

М і н о с

Залюбки вволю вашу волю.

Меркурій

А от прийшли правдиві герої і прохають, щоб їх допустили до вас. Хочете їх бачити?

П л у т о н

Я був би дуже радий, але мене так притомили дурниці, яких я наслухався від цих зухвалих самозванців, що, з вашої ласки, я приляжу спершу перепочити.

Діалог на взір Лукіянового

У цій пародії на тогочасні преціозні романи Буало наслідує давнього грецького сатирика Лукіяна ("Діалоги неживих"). Написано її 1665 р., а надруковано лише 1701,

коли померла Мадлен (Скюдері— власне об'єкт цієї пародії.

1 Мінос, Плутон. Радамант — за міфологією, судді на тому світі. Плутон — володар пекла.

2 Єлісейські поля— оселя героїв на тому світі.

3 Селалон — закоханий пастух, герой наступного роману "Астреї" французького письменника Оноре д'Юфре (1568—1625). Правив за взірець усім авторам галантних творів.

4 Карний суддя — Буало виводить справжніх осіб — суддю Тардьє та його дружину, ідо були вельми скупі. їх забили грабіжники.

5 Промстей, Тантал, Іксіон, Сізіф — міфологічні герої, приречені на муки. Прометея дзьобав шуліка. Тантал знемагав од вічної спраги, Іксіон за гвалтування Гери крутнися в огненному колесі. Сізіф піднімав на гору камінь. 6 Діоен (IV в. до н. е.) грецький філософ, який, за давньогрецькими джерелами, жив у бочці.

7 Геродот (V в. до н. е.) — грецький історик.

8 Поки я дослухаю історію —у преціозних творах була сила всяких відбігів — ліричних, епістолярних тощо.

9 Масагсти — кочівники, що жили між Каспійським морем і Сир-Дар'єю. Воюючи протії них, Кір і загинув.

10 Мої загублені таблиці — вірші з трагедії Філіппа Кіно "Кір".

11 Скіфський газетяр —тут Буало іронізує.

12 Не то чотирнадцять, не то п'ятнадцять років — себто відтоді, як вийшов роман "Великий Кір".

13 Горацій Коклес — римський герой, заступив міст на Тібрі від війська етруського царя Порсени.

14 Клелія — римська героїня. Віддана у бран до царя Порсени, вона втекла з ворожого табору і конем перехопилась уплинь через Тібр.

15 Край Ніжності — до роману "Клелія" прикладено "мапу Ніжності":, де змальовувалось перепони на шляху закоханців.

16 Птоломей (II в. н. е.) — єгипетський астроном.

17 Лукреція — римська героїня, відома своєю доброчесністю. Наклала на себе руки, коли її взяв гвалтом син царя Таркнінія. Лукреція стала героїнею галантнопреціозних творів.

18 Б рут (VI в. до н. е.) — борець проти тиранії Тарквінія.

19 Сапфо (VI н. до н. е.) грецька поетика. Її ім'я прибрала собі і величалася ним по великопанських вітальнях Мадлен Скюдері.

20 Тізіфона — одна з трьох евменід (фурій), котрі мордують грішників на тому світі. Опис Тізіфони — то пародійний портрет Мадлен Скюдері. Такі портрети були модні в галантних романах.

21 Астрат —герой однойменної п'єси Філіппа Кіно.

22 Осторіус — герой однойменної п'єси абата де Пюра.

23 Бургундський готель— королівська трупа.

24 "Великий принце" — вірші з поеми Шаплена "Діва".

25 Платили йому щедро — Шаплен отримував пенсію від герцога де Лонгвіля, губернатора Бретані за возвеличення герцогського роду. 26 Фармунд — герой роману Кальпренеда.